

Рэгіянальныя асабовыя намінацыі ў мове фальклору Гомельшчыны (функцыянальна-семантычная характарыстыка і паходжанне)

В. А. Шэцка

Фальклор – “гэта арганічная частка народнай культуры, фарміраванне і функцыянаванне феномена якой у сацыяльна-этнічных групах звязана з усведамленнем іх прыналежнасці да народа” [1, с. 36]. Вусная народная творчасць з’яўляецца неад’емнай крыніцай адлюстравання духоўнай нацыянальнай культуры.

У сучасным мовазнаўстве пытанні азначэння мовы фальклору, яе сувязі з народнымі гаворкамі, дыялектны або наддыялектны характар моўнай асновы фальклорных твораў разглядалі А.С. Аксамітаў, А.П. Яўгеньева, І.А. Асавецкі, А.Ц. Храленка. Даследчыкі Курскага дзяржаўнага ўніверсітэта пры падтрымцы Расійскага фонду фундаментальных даследаванняў падрыхтавалі “Слоўнік мовы рускага фальклору”. Вучоныя сцвярджаюць: “Мова фальклору – функцыянальна-стылёвая разнавіднасць дыялекту, генетычна аднародная з дыялектнай мовай, і адрозніваецца ад апошняй сваёй функцыяй і жанравай дыферэнцыяцыяй” [2, с. 23].

Мова вуснапаэтычных твораў даследуецца на розных узроўнях. Так, лексічныя асаблівасці беларускага фальклору разглядуў Л.П. Кузьміч, які аналізаваў структуру лексічнай сістэмы мовы фальклорных твораў, звяртаючыся да тэрмінаадзінак лінгвафалькларыстыкі, не засведчаных ў слоўніках лінгвістычных тэрмінаў [3].

Важнай і неад’емнай часткай лексікі мовы фальклору з’яўляюцца дыялектныя словы. У.В. Анічэнка слухна падкрэсліваў: “На жаль, у нас яшчэ недастаткова вывучаны ў лінгвістычных адносінах фальклорны эпас, у якім захаваліся цікавыя дыялектныя словы і формы. Іх не ўдаецца зафіксаваць сёння ў вясковых населеных пунктах з-за нівеліроўкі, а часта сцірання дыялектных адрозненняў пад уплывам беларускай літаратурнай мовы” [4, с. 7].

“Для вырашэння пытання аб спецыфіцы мовы фальклору, – адзначаў А.С. Аксамітаў, – важна параўнаць яе з дыялектнай і нацыянальнай літаратурнай мовай у лінгвістычным і сацыяльна-гістарычным аспектах” [5, с. 185].

Мэта дадзенага артыкула – ахарактарызаваць функцыянальна-семантычныя адносіны рэгіянальных асабовых намінацый у мове фальклору Гомельшчыны, вызначыць паходжанне найменняў.

Асабовыя намінацыі ў мове фальклору Гомельшчыны ўтвараюць лексіка-семантычную групу з адметным складам, паколькі асоба, чалавек знаходзіцца заўсёды ў цэнтры фальклорнага твора і з’яўляецца сацыяльна значымай. Таму гэта лексіка-семантычная група (ЛСГ) характарызуецца колькасна развітай і семантычна разнастайнай сістэмай лексічных сродкаў.

У залежнасці ад агульнасці ў сэнсавых кампанентах канкрэтныя асабовыя назвы дыферэнцыруюцца на пэўныя лексіка-семантычныя падгрупы (ЛСП).

1. Найбольш прадуктыўную ЛСП складаюць назвы асоб паводле прафесійнай дзейнасці і роду заняткаў: а) **ахвотнік** ‘паляўнічы’ (< *ахвот(a)* + *-нік* [6, с. 161] < *ахота* < прасл. **hoteti* ‘хацець’ [7, т. 1, с. 220]): *І я [цар] слаўлюсь табой [Няшчасным Егарам], што ты харошы ахвотнік у мяне* [8, с. 30]. Акрамя мовы фальклору Гомельшчыны, намінацыя **ахвотнік** ‘тс’ ужываецца ў народна-дыялектнай мове Віцебшчыны [9, с. 28]. Субстантыў без унутрыструктурнага [в] **ахотнік** выкарыстоўваецца з лексічным значэннем ‘паляўнічы’ ва ўсходнепалескіх гаворках [10, с. 40] і з семантыкай ‘паляўнічы’, ‘аматар, майстар’ у паўночна-заходняй частцы Беларусі [11, т. 1, с. 134]. У нарматыўнай мове ўжываецца слова **ахвотнік** ‘той, хто мае жаданне заняцца чым-небудзь, узяцца за якую-небудзь справу’ [12, т. 1, с. 307];

б) **вышыванніца** ‘вышывальшчыца’ (*вышыва(ць)* + *-ніц-(а)* [6, с. 57] < прасл. **šiti* [13, с. 639]: *Была ў мяне дачка Валечка / І ціхая, і вясёлая, / Усяму двару парадніца, / Суботняя*

вышыванніца [8, с. 56]. Слова **вышываньніца** ‘жанчына, што ўмее добра вышываць’ бытуе ў мове жыхароў Усходняй Магілёўшчыны [14, с. 127]. Субстантыў з іншым словаўтваральным афіксам **вышывальшчыца** ‘жанчына, якая займаецца вышываннем’ – нарматыўная лексічная адзінка [12, т. 1, с. 596];

в) **жанец** ‘жнец’ (< прасл. **žьп -ьсь* [7, т. 3, с. 234]): *Найму жанцоў – семсот малайцоў. / Настаўлю копак, як на небе ж зорак* [8, с. 90]. У народных гаворках актыўна выкарыстоўваюцца лексічныя сродкі з тоеснай семантыкай, якія абазначаюць як адну асобу, так і раздзельную множнасць асоб. Значэнне множнасці маюць фанетычныя варыянтныя адзінкі **жанцы, жанцэ, жэньцы, жэньцэ** [11, т. 2, с. 150]. Субстантывы **жанец, жнец, жнэц, жэнец** служаць для наймення асобы мужчынскага або жаночага полу і бытуюць у мове жыхароў паўночна-заходняй часткі Беларусі [11, т. 2, с. 150], на Тураўшчыне [15, т. 2, с. 61] і ў цэнтральнай частцы Усходняга Палесся [16, с. 39]: **Жнец** – *мужчына, які жне* [12, т. 2, с. 150]; **Жнец** – *жанчына, якая жне* [там жа]. З ліку разгледжаных словы **жнец** ‘той, хто жне ўручную, сярпом’, **жняя** ‘жанчына, якая жне ўручную сярпом’ выступаюць у якасці лексічнай нормы сучаснай беларускай літаратурнай мовы [12, т. 2, с. 257].

г) **касар** ‘касец’ (< *кас(а) + -агь* [7, т. 4, с. 292]): *Там касары сена косяць...* [8, с. 146]. Лексема выкарыстоўваецца ў народных гаворках [11, т. 2, с. 431; 17, т.1, с. 187; 10, с. 154] і атрымлівае перавагу ва ўжыванні над назоўнікам з фармантам **-ец касец** [11, т. 2, с. 431; 14, с. 223; 9, с. 157]. Абодва субстантывы маюць варыянтныя формы. Так, фанетычна абумоўленая лексема **касар** ‘тс’ бытуе ў гаворцы цэнтральнай часткі Усходняга Палесся [16, с. 60] і ў мове жыхароў Тураўшчыны паралельна з фанетычным варыянтам **косец** ‘тс’ [15, т. 2, с. 223]. У лексічнай сістэме беларускай літаратурнай мовы ўжываецца найменне **касец** ‘той, хто косіць (травы, збажыну)’ [12, т. 2, с. 656];

д) **крамар** ‘крамнік’ (*крам(а) + -ар* < польск. *kram* [7, т. 5, с. 110]): *Як паехаў крамар да крамай таргаваці, / Як спаймалі яго ды й тыя гайдамакі* [8, с. 157]. Пры дапамозе ўласцівага народна-дыялектнай словатворчасці суфікса са значэннем асобы **-ар** утворана назва чалавека паводле прафесійнай дзейнасці **крамар** ‘прадавец, лавачнік’, якая вядома ў гаворках паўночна-заходняй Беларусі [11, т. 2, с. 514] і на ўсходзе Палесся [16, с. 62]. У другой палове XIX ст. семантычна тоесны субстантыў меў фармант **-нік: крамнік** [18, с. 251]. У віцебскіх гаворках і мове жыхароў паўночна-заходняй часткі краіны ўжываецца лексема **крамнік** ‘лавачнік’, ‘уласнік крамы’ [9, с. 166], [11, т. 2, с. 514], якая фіксуецца ў нарматыўных лексікаграфічных выданнях і мае памету *размоўнае* [12, т. 2, с. 721];

е) **пралля** ‘папрадуха’ (< *пра-* + *-лл-(а)* [6, с. 53 – 54] < *прасці* < прасл. **presti* [13, т. 3, с. 394]): *Нашая нявестка да тонкая пралля, / Да харошая ткалля* [8, с. 245]. Лексема мае суфікс, які актыўна ўдзельнічае ў працэсе словаўтварэння назваў асоб у гутарковай мове. Так, субстантывы **пралля** (-лл-), **пралья** (-льй-), **прайля** (-йл-), у якіх назіраецца варыянтнасць у самім словаўтваральным сродку, разам з найменнем з іншым афіксам **пральніца** (-льніц-) вядомы паўночна-заходняй частцы Беларусі, дзе бытуе амонім **пралля** ‘водмель, дзе мылі бялізну’ [11, т. 4, с. 86]. На Гомельшчыне найменні **прадзенніца, прадка, пралка, пралля, пралльшчыца** з агульнай семантыкай ‘папрадуха’ утвараюць сінанімічны рад, сярод якіх слова **прадка** з’яўляецца ўстарэлай адзінкай і, акрамя адзначанага, мае аманімічны змест ‘прасніца’ [19, с. 209; с. 211; с. 212]. Ужыванне гэтых слоў абмежавана гутарковай мовай. Лексемы **пралля** і **праля** засведчаны ў ТСБМ і маюць стылістычныя паметы адпаведна *размоўнае* і *абласное* [12, т. 4, с. 340, с. 341];

ё) **ткалля** ‘ткачыха’ (< *тка-* + *лл-(а)* [6, с. 53 – 54] < *ткаць* < *тъkati* [13, т. 4, с. 64]): *Нашая нявестка да тонкая пралля, / Да харошая ткалля* [8, с. 245]. І.Насовіч фіксуе з тоесным значэннем намінацыю **ткаха** [18, с. 634], што вядома таксама ва ўсходнепалескіх [10, с. 357], гродзенска-баранавіцкіх гаворках [20, с. 483]. Найменні **ткальля** ‘тс’, **ткульля** ‘тс’ бытуюць у мове жыхароў Віцебшчыны [9, с. 309]. Насельніцтва Гомельшчыны для наймення ткачыхі ўжывае субстантывы **ткальніца, ткальня, тканніца, ткачка** [19, с. 119]. Найбольш намінатыўных адзінак з засведчанай семантыкай бытуе ў гаворках паўночна-заходняй часткі краіны. Гэта намінацыі з адрозным гукавым афармленнем **ткалля, ткаля** і дэрывацыйнымі сродкамі **ткайля, ткальня, ткальніца ткачыха** [11, т. 5, с. 99 – 100].

Даследчыкі матэрыяльнай культуры беларусаў адзначаюць, што прадзенне і ткацтва былі распаўсюджаныя ў беларускай, рускай і ўкраінскай вёсцы [21, с. 188 – 189]. Гэтай акалічнасцю тлумачыцца актыўнае выкарыстанне ў мове фальклору і мясцовых гаворках назваў асоб, якія займаліся дадзенымі рамёствамі.

Нарматыўнай моўнай адзінкай з’яўляецца назоўнік *ткачыха* ‘жаночае да ткач’ [12, т. 5, кн.1, с. 490];

ж) чалавек, які пасе чараду свойскай жывёлы, у мове фальклору Гомельшчыны абазначаецца словам *чараднік* (< *чарад(а) + -нік* [6, с. 161] < прасл. **čerda* [13, т. 4, с. 337]): *У другі раз захацелі мы [ваўкі] есці, дык ваўкі і паслалі мяне ў стаду, дзе чараднік пас чараду* [8, с. 331]. Намінатыўная адзінка *чараднік* ‘пастух’ фіксуецца толькі ва ўсходнепалескіх гаворках [10, с. 408]. Аднакаранёвы дзеяслоў *чарадаваць* у гродзенска-баранавіцкіх гаворках азначае ‘пасвіць, ганяць жывёлу ў поле ў сваю чаргу’ [20, с. 545].

Бытаванне лексемы *чараднік* можна акрэсліць як лакальна-рэгіянальнае.

2. Да вышэй разгледжанай падгрупы прымыкаюць лексічныя адзінкі, якія паказваюць на адносіны чалавека да працы: а) *баглай* ‘гультай’ (< *этымалогія застаецца нявызначанай* [7, т. 1, с. 264]): *Баглай ты лянiвы* (8, с. 32); б) *лахадым* ‘гультай’ (< *лахаць і дыміць (словаскладанне як куро́дым)* [7, т. 5, с. 260]: *Лахадым, гуляка!* (8, с. 172); в) *лёгаль* ‘лежань’ (*легчы (ляжаць) + -аль* [6, с. 25] < прасл. **lěgal’ь* [7, т. 5, с. 274]: *Лёгаль ты?* (8, с. 173). Найменні з’яўляюцца сінанімічнымі моўнымі адзінкамі.

І.Насовіч фіксуе назву асобы мужчынскага полу ў форме *боглай* ‘непаваротлівы мужчына, лежабок’ [18, с. 28]. Слова *баглай* ‘павольны чалавек’ вядома гродзенска-баранавіцкім гаворкам [20, с. 49]. Намінацыя не з’яўляецца нарматыўнай лексічнай адзінкай.

Назва *лахадым* ‘гуляка’ ў мове жыхароў Гомельшчыны мае экспрэсіўнае значэнне і выражае зневажальныя адносіны [19, с. 106]. Выкарыстанне слова абмежавана гэтым рэгіёнам, таму лексема – лакальна-рэгіянальная.

Такі ж лінгва-геаграфічны характар бытавання ў народна-дыялектнай мове мае асабовая намінацыя *легаль* ‘гультай’, якая ў адносінах да выяўленай ў мове фальклорнага твора з’яўляецца фанетычным варыянтам. Народныя гаворкі Гомельшчыны змяшчаюць у сваім слоўнікавым складзе разам з прыведзенай назвай развіты рад лексічных сродкаў, якія на міжслоўным семантычным узроўні сінанімізуюцца: *лакiза, латруга, легкабыт, лежань, лiзбень, лодар, лотр, лучнік, лысак, лябех, лямец* з тоесным значэннем ‘гультай’ [19, с. 180];

г) блізкай семантыкай да адзначаных вышэй найменняў валодае намінатыўная адзінка *нядбайніца* ‘нядбалая, лянiвая жанчына’ (< *нядбайн(ы) + -іц-(а)* [6, с. 110] < *дбаць* [7, т. 8, с. 63]): *Ці будзе доля п’яніца ці нядбайніца* [8, с. 209]. У мове ў другой палове XIX ст. ужываліся аднакаранёвыя субстантывы агульнага роду *недбайла* ‘нестаранны, лежань’ і *недбайліца* ‘неруплівы, нядбайны чалавек’ [18, с. 329]. Гэтыя словы, іх фанетычныя варыянты і аднакаранёвыя ўтварэнні са значэннем асобы актыўна функцыянуюць ва ўсіх беларускіх народных гаворках [9, с. 210; 11, т. 3, с. 245; 14, с. 298; 19, с. 179]. Сярод разгледжаных асабовых намінацый *нядбайніца*, жан. да *нядбайнік* ‘той, хто нядбайна адносіцца да сваіх абавязкаў, да справы’ і *недбайліца*, жан. да *недбалец* ‘нядбалы, лянiвы чалавек’ засведчаны ў ТСБМ са стылістычнай характарыстыкай *размоўнае* [12, т. 3, с. 426];

д) у адрозненне ад вышэй разгледжаных назваў асоб старанна, рупліва адносіцца да працы *працавітачка* ‘працавітая жанчына або дзяўчына’ (< *працавіт(ы) + -ачк(а)* < *праца* < прасл. **portja* [13, т. 3, с. 355 – 356]): *Хваліцца бога, / што мы дзела зрабілі, / Гарэлачкі ды не кушалі. / Гарэлачкі ды налівачкі / Ды для мяне, працавітачкі* [8, с. 247]. І.Насовіч фіксуе лексічную адзінку ў форме *працовіточка*, якая на фоне назоўніка *працовітка* ‘працавітая жанчына’ набывае дадатковае сэнсавое значэнне ласкальнасці [18, с. 493]. У паўночна-заходняй частцы Беларусі функцыянуе слова *працавель* ‘хто працавіты’ [11, с. 4, т. 104]. У ТСБМ з паметай *размоўнае* падаецца намінацыя *працавік* ‘той, хто многа працуе, працалюбівы чалавек’ [12, т. 4, с. 385].

3. ЛСП ‘найменні, якія называюць асобу паводле яе знешняга выгляду’ у мове фальклору Гомельшчыны ўтвараюць назоўнікі *красаўка, кучараўчык, няўхлюй, плюгаўка, раскра-*

саўка, рында, чануруха. Паводле станойчай або адмоўнай ацэнкі знешняга выгляду яны падзяляюцца на дзве мікрагрупы (ЛСМ).

Да лексічных адзінак, якія станоўча ацэньваюць знешні выгляд чалавека, належаць: а) *кучараўчык* ‘чалавек з кучаравымі валасамі’ (< *кучарав(ы)* + *-чык* [6, с. 126] < *кучары* [7, т. 5, с. 177]): *Ой, не хадзі, кучараўчык / Да па маім садочку...* [8, с. 169]. Ва ўсходнемагілёўскай групе функцыянуе варыянтная адзінка *кучыраўчык* ‘кучараўчык’, абумоўленая зменамі гукавога складу [14, с. 240]. Для абазначэння асобы жаночага полу выкарыстоўваецца лексема *кучерявка* ‘кучаравая дзяўчына’, засведчаная ў слоўніку І.Насовіча [18, 262]. На Мсціслаўшчыне вядома намінацыя *кучараўчык* ‘кучаравая асоба’, якая ў гаворках звычайна ўжываецца з мэтай наймення асобы мужчынскага полу [23, с. 173]. У іншых гаворках актыўна выконваюць намінацыйную функцыю аднакаранёвыя дэрываты, сярод якіх утваральны прыметнік *кучаравы* ‘які завіваецца, з завіткамі (пра валасы)’ з’яўляецца нарматыўнай моўнай адзінкай [12, т. 2, с. 764];

б) *красаўка* ‘прыгожая дзяўчына або жанчына’ (< *красав(ы)* ‘прыгожы (пра чалавека)’ + *-к(а)* [6, с. 113 – 114] < *краса* < прасл. **krasa* [7, т. 5, с. 113]), *раскрасаўка* ‘тс’: *Адчачіся міла, / Адчачіся плюгаўка, / Ой, ёсць у мене / Да такая красаўка* [8, с. 158]; *Размаруся, раскрасаўка, як мне цябе не любіць* [8, с. 263]. Выяўленыя лексічныя адзінкі з’яўляюцца сінанімічнымі. У народна-дыялектнай мове ўжываюцца аднакаранёвыя субстантывы з рознымі словаўтваральнымі фармантамі для абазначэння асоб мужчынскага і жаночага полу: *красуха* ‘красуня, краля’, ‘прыгажуня’ [18, с. 252; 10, с. 232]; *красько* ‘здоровы, прыгожы мужчына’ [22, с. 111]; *красавец* ‘прыгажун’ і *красавіца* ‘прыгажуня’ [15, т. 2, с. 233]; *красуля* ‘тс’ [17, т. 1, с. 200]. Да іх далучаюцца намінацыі *красуня* ‘тс’, *красун* ‘прыгажун’, уласцівыя літаратурнай мове [12, т. 2, с. 725];

в) *чануруха* ‘прыгожа, святочна прыбраная дзяўчына або жанчына’ (< *чанурн(ы)* + *-ух(а)* [6, с. 124], якое роднаснае з *чопарны* [13, т. 4, с. 372]): *А мы сюды да не ведалі, / Самі коні да заехалі, / Дарогаю-таптанкаю / За сваёю сястрыцаю, / Дарогаю-пацярухаю / За сваёю да чанурухаю* [8, с. 331]. Намінацыя *чануруха* ‘модніца, жанчына або дзяўчына, што любіць прыхарошвацца’ у адносінах да ўжытай у мове фальклорнага твора з’яўляецца фанетычнай варыянтнай адзінкай і бытуе ў народных гаворках Тураўшчыны, дзе таксама выкарыстоўваецца субстантыў з памяншальна-ласкавым значэннем *чанурушка* [15, 5, 302]. У слоўніку І.Насовіча засведчаны аднакаранёвыя ўтварэнні *чепуриць* ‘начапурый’, *чепурный* ‘які чыста, чопарна адзяваецца’ [18, с. 697], што актыўна функцыянуюць у сучасных народных гаворках на значнай тэрыторыі [10, с. 407; 11, т. 5, с. 403; 23, с. 224]. У гутарковай мове ўжываюцца словы *чанурны, чанурысты, чанурыца, чанурыць* ‘прыхарошваць, адмыслова прыбіраць’, якія ў ТСБМ падаюцца са стылістычнай паметай *размоўнае* [12, т. 5, с. 293 – 294].

Да лексічных адзінак, якія адмоўна ацэньваюць знешні выгляд чалавека, адносяцца словы г) *няўхлюй* ‘нехайны чалавек’ (< *няхлюйны* ‘нехайны, неакуратны’ [7, т. 8, с. 79]); д) *плюгаўка* ‘агідная жанчына, неакуратная’ (< прасл. **pl’igъ* ‘мокры, рэдкі, брудны’ [7, т. 9, с. 224 – 225]); е) *рында* ‘нехайная асоба’: *Во нейкі няўхлюй / няўхлюл /* [8, с. 211]; *Адчачіся, міла, / Адчачіся, плюгаўка, / Ой ёсць у мене / Да такая красаўка* [8, с. 241]; *Пайшла рында жыта жаць, / забылася сярпа ўзяць* [8, с. 269].

У народна-дыялектнай мове Гомельшчыны ўжываюцца сінанімічныя назойнікі жаночага роду *няўхлюя* ‘жанчына нехайная’ і *няўдоба* ‘тс’, апошні з якіх мае, акрамя адзначанага, аманімічнае значэнне ‘поле, непригоднае для апрацоўкі’ [19, с. 180]. І.Насовіч фіксуе субстантыў агульнага роду *нехлюя* ‘нехайны чалавек’ [18, с. 338]. Слова *няўхлюй* ‘нехайны чалавек’ вызначаецца актыўнасцю ва ўжыванні ў гутарковай мове. У гаворках функцыянуюць формы з унутрыструктурным [ў] і без гэтага элемента, а таксама лексемы з фанетычнымі і граматычнымі адрозненнямі *нехлюй, няхлюй, нехлюя, ныхлюя*, якія абазначаюць нехайную асобу мужчынскага або жаночага полу [9, с. 212; 15, т. 3, с. 199; 23, с. 147]. Нягледзячы на шырокае бытаванне слова *няўхлюй* і яго варыянтаў ў гаворках, у склад лексічнай сістэмы нарматыўнай мовы яно не ўваходзіць.

Асабовая намінацыя *плюгавка* засведчана І.Насовічам з наступным полісемантычным аб'ёмам: '1) брыдка, нячыстая, нехайная або агідная жанчына, 2) паганае, брыдкае насякомае і жывёліна, як напрыклад: цвыркун, мыш, павук' [18, с. 420]. У народна-дыялектнай мове акцэнталагічны варыянт *плюгоўка* 'шкодная жанчына' абазначае асобу жаночага полу з дадатковым адценнем абразлівасці [11, т. 4, с. 19]. Паралельна ўжываецца назва асобы мужчынскага полу *плюгавец* 'нікчэмны чалавек, нягоднік' [14, с. 333; 23, с. 279]. Субстантыў *плюгавец* 'плюгавы чалавек' і яго ўтваральны прыметнік *плюгавы* 'мізэрны, худы, нікчэмны з выгляду' фіксуецца ў ТСБМ з паметамі *размоўнае* [12, т. 4, с. 278].

Зацемненую этымалогію мае назва асобы *рында*, якая ўжываецца ў мове жыхароў паўночна-заходняй Беларусі і віцебскай групе паўночна-ўсходніх гаворак для абазначэння нехайнага чалавека [11, т. 4, с. 326], [9, с. 273]. Даследчыкі параўноўваюць лексему з літоўскім *rinda* 'непаваротлівы чалавек', а таксама нямецкім *Rind* 'бык, вол' [11, т. 4, с. 326]. У мове вядомы дэрыват гэтага слова – *рындося* 'тс' [11, т. 4, с. 326]. Нарматыўная мова выкарыстоўвае лексічныя адзінкі з іншай семантыкай: *рында*¹ 'ганаровае званне зброяноса і цэлаааахоўніка маскоўскіх князёў і цароў XIV – XVII стст.' (гіст.); *рында*² 1) 'бой у зван на парусных судах у знак таго, што наступіў поўдзень' (уст.), 2) 'суднавы зван' [12, т. 4, с. 737].

Такім чынам, разгледжаныя рэгіянальныя асабовыя намінацыі уяўляюць сабой лексіка-семантычную сістэмную арганізацыю: ЛСГ → ЛСП → ЛСМ. Намінатыўныя адзінкі ў ЛСГ маюць семантычна разгалінаваны і колькасна шматлікі склад і на міжслоўным семантычным узроўні сінанімізуюцца, аманімізуюцца, антанімізуюцца.

ЛСП лексем з агульным значэннем 'назвы асоб паводле прафесійнай дзейнасці або роду заняткаў' найбольш колькасная; частка лексічных адзінак ЛСП 'найменні, якія называюць асобу паводле яе знешняга выгляду' мае экспрэсіўную афарбоўку і ўжываецца паралельна з намінацыямі, якія пазбаўлены эмацыянальнай афарбоўкі, з'яўляюцца нейтральнымі.

Супастаўленне і параўнанне з народна-дыялектнай лексікай сведчыць, што, па-першае, пераважная частка субстантываў (79 %) адпавядае словам народна-дыялектнай мовы, па-другое, меншая колькасць назоўнікаў (21 %) – варыянтныя адзінкі.

Рэгіянальныя асабовыя намінацыі маюць розны характар паходжання. Адны з гэтых найменняў (11 %) захаваліся з агульнаславянскай эпохі, другія (84 %), утвораны ад асноў рознага паходжання, узніклі ў перыяд функцыянавання і развіцця беларускай мовы. Нязначную колькасць (5 %) складаюць запазычаныя лексемы.

Словы функцыянуюць у народна-дыялектнай мове, і арэал іх распаўсюджвання неаднолькавы. Пераважная большасць найменняў выкарыстоўваецца ў агульнанацыянальнай мове паралельна з лексічнымі адзінкамі, бытаванне якіх выяўлена толькі ў пэўным рэгіёне краіны, таму ўжыванне слоў *чараднік* 'чалавек, які пасе чараду свойскай жывёлы', *лахадым* 'гультай', *лёгаль* 'лежань' акрэсліваецца як лакальна-рэгіянальнае.

Abstract. The paper presents lexical-semantic characteristics of regional names of persons in the language of Gomel folklore. The lexical units have the system organization and are differentiated into lexical-semantic groups, sub-groups and micro-groups.

Літаратура

- 1 Узроўні агульнасці фальклору ўсходніх славян / Л.П. Барабанава, Г.А. Барташэвіч, К.П. Кабашнікаў. – Мн: Навука, 1993. – 295 с.
- 2 Бобунова, М.А. Проблемы фольклорной диалектологии / М.А. Бобунова, С.П. Праведников, А.Т. Хроленко. – Курск: Изд-во Курск. гос. ун-та, 2003. – 72 с.
- 3 Кузьміч, Л.П. Лексічныя асаблівасці беларускага фальклору: дыс. ... канд. філал. навук: 10.02.01 / Л.П. Кузьміч. – Гомель, 1993. – 185 с.
- 4 Народная лексіка Гомельшчыны ў фальклору і мастацкай літаратуры / пад рэд. У.В. Анічэнкі. – Мн: Выд-ва БДУ, 1983. – 174 с.
- 5 Аксамітаў, А.С. Дыялектызмы і архаізмы ў беларускім сірочым вяселлі / А.С. Аксамітаў // Народнае слова; пад рэд. А.Я. Баханькова. – Мн: Навука і тэхніка, 1977. – 360 с.

- 6 Сцяцко, П.У. Беларускае народнае словаўтварэнне. Афіксальныя назоўнікі / П.У. Сцяцко. – Мн: Навука і тэхніка, 1977. – 320 с.
- 7 Этымалагічны слоўнік беларускай мовы: у 10 т. / рэдкал.: т. 1–8 В.У. Мартынаў (гал. рэд.) [і інш.], т. 9–10 Г.А. Цыхун (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн: Навука і тэхніка, 1978–2005. – 10 т.
- 8 Фальклорны слоўнік Гомельшчыны / У.А. Анічэнка [і інш.]. – Гомель: УА “ГДУ імя Ф.Скарыны”, 2003. – 346 с.
- 9 Каспяровіч, М.І. Віцебскі краёвы слоўнік / М.І. Каспяровіч; пад рэд. М.Я. Байкова і Б.І. Эпімах-Шыпілы. – Віцебск: Выд-ва “Заря Запада”, 1927. – 371 с.
- 10 Янкова, Т.С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны / Т.С. Янкова. – Мн: Навука і тэхніка, 1982. – 432 с.
- 11 Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: у 5 т. / рэдкал.: Ю.Ф. Мацкевіч (рэд.) і [і інш.]. – Мн: Навука і тэхніка, 1979–1986. – 5 т.
- 12 Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / рэдкал.: А.Я. Баханькоў [і інш.]. – Мн: БелСЭ, 1977–1984. – 5 т.
- 13 Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. / М. Фасмер. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1987. – 4 т.
- 14 Бялькевіч, І.К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І.К. Бялькевіч. – Мн: Навука і тэхніка, 1970. – 508 с.
- 15 Тураўскі слоўнік: у 5 т. / рэдкал.: А.А. Крывіцкі [і інш.]. – Мн: Навука і тэхніка, 1982–1987. – 5 т.
- 16 Кучук, І.М. Палескі слоўнік: Лельчыцкі раён / І.М. Кучук, А.К. Малюк. – Мазыр: МазДП імя Н.К.Крупскай, 2000. – 156 с.
- 17 Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі: у 2 т. / рэдкал.: Е.С. Мяцельская (рэд.) [і інш.]. – Мн: Універсітэцкае, 1990. – Т. 1. – 287 с. 18.
- 18 Насовіч, І.І. Слоўнік беларускай мовы / І.І. Насовіч. – Мн: БелСЭ, 1983. – 792 с.
- 19 Матэрыялы для дыялектнага слоўніка Гомельшчыны // Беларуская мова і мовазнаўства: міжвед. зб. – Мн: Выд-ва БДУ, 1976 – 1978. – Вып. 4. – 134 – 271 с.; вып. 5. – 98–181 с.; вып. 6. – 120 – 235 с.
- 20 Сцяшковіч, Т.Ф. Слоўнік Гродзенскай вобласці / Т.Ф. Сцяшковіч. – Мн: Навука і тэхніка, 1983. – 671 с.
- 21 Гринблат, М.Я. Белорусы. Очерки происхождения и этнической истории / М.Я. Гринблат. – Мн: Наука и техника, 1968. – 288 с.
- 22 Дыялектны слоўнік Брэстчыны / склад. М.М. Аляхновіч [і інш.]. – Мн: Навука і тэхніка, 1989. – 294 с.
- 23 Юрчанка, Г.Ф. Сучасная народная лексіка: 3 гаворкі Мсціслаўшчыны / Г.Ф. Юрчанка. – Мн: Навука і тэхніка, 1993. – 304 с.